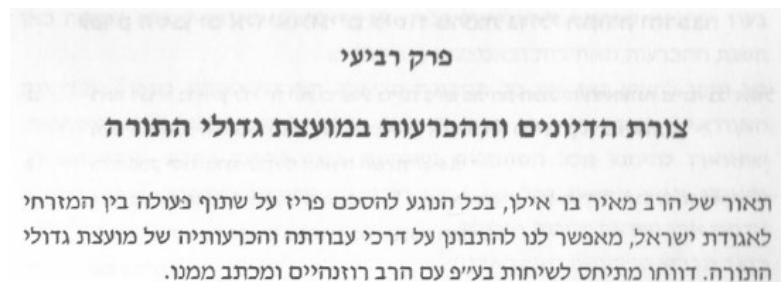

מקטוביץ ועד הגירותעל פרק ד' – צורת ההכרעה במועצת גדולי התורה

פרק זה, עוסק בעומק טענות וינמן.

רבים פנו בדרישה להבין מה בכלל טען וינמן (כי ספרו אינו מצוי), ומדוע יש להכחישו. לפיכך נבאר מעט אחד מעיקר טענותיו שעל זה סובב הרבה מספרו.

במרכזו של פרק זה נעסוק להכחיש את דבריו המסולפים של בהסברת דברי הגר"ע, שמשם נמשך וינמן להעליל על אגודת ישראל את טענותיו. יש לקרוא פרק זה בכובד ראש. ההכחשה ניכרת לכל מעמיק בדברים.

תגלית!

דרכי עבודתה והכרעתה של מועצת גדולי התורה, נתגלו בתיאור של הרב מאיר בר אילן!!

למרות שוינמן היה הגון מספיק לציין בהערה בסוף הפרק שיש להתייחס בזהירות לדבריו של בר אילן בגלל שהיה מראשי המזרחי, זה לא מנע ממנו להביא את כל הקטע הבא, אך ורק בשביל להשמיץ את רבי יעקב רוזנהיים:

"הוועד הראשי של המזרחי מיהר לאשר את הסכם פריז (בדבר שתוף פעולה בין המזרחי לבין אגודת ישראל צ.ו.) כעבור שבועיים מחתימתו, אולם הסכמת אגודת ישראל בוששה לבוא. המכשול העיקרי בדרך לאשור ההסכם היתה עמדתה של מועצת גדולי התורה. הענין הראשון שעליו הוסכם, עבודה משותפת לטובת הישיבות, נדחה על ידי המועצה פה אחד; לדעתם מוכרחות הישיבות להשאר ניטרליות כלפי כל הסתדרות פוליטית הן האגודה והן המזרחי. אשר ליתר סעיפי ההסכם נראה היה תחילה כי יש סיכוי שיאושרו ע"י מועצת גדולי התורה. בישיבת המרכז העולמי של המזרחי בכז' אלול תרצ"ח מסר הרב בר אילן, בין השאר, על שיחה שנתקיימה בינו לבין ר' יעקב רוזנהיים ובה הועלה גם ענין הסכם פריז, שאשורו על ידי אגודת ישראל עדיין היה תלוי ועומד. וכך אמר הרב בר אילן לפי הפרוטוקול:

(יעקב רוזנהיים) ביקש שלא להאיץ בהם. הרבי מגור התנגד לכתחילה באופן חריף, עכשיו נחלשה התנגדותו. מתאמץ בזה הר' חיים עוזר (גרודזינסקי) רוזנהיים הוסיף ואמר:

"הוא הלא פיקח וחכם, והוא יודע כי חברי מועצת גדולי התורה הם בטלנים ואינם בקיאים בהוויות העולם, ולכן הוא מעבד אותם קבוצות של חמישה איש, אחר כך יכנס אותם ביחד".

מלבד, החרפה לומר דברים כאלו בשמו של הרב רוזנהיים, שמעולם לא דיבר כך אפילו כלפי עסקנים, ק"ו כלפי חברי מועצה"ת, אף התכתובת העניפה המצויה בכרכי אגרות אחיעזר, מוכיחה כי אין זה נכון כלל ורבי חיים עוזר כתב לכולם כאחד שיכתבו לו דעתו (ואין כאן מקום להאריך, כי הנייר דוחק להוכיח השקרים המרכזיים יותר). אך בשביל וינמן זה מספיק מקור "הרב מאיר בר אילן" בשביל לצטט השמצה מוסווית כנגד הרב רוזנהיים.

על הקטע הבא, נסוב אחד מציריו המרכזיים של הספר של וינמן, לכן הסכיתו ושמעו לדבריו. בתחילה הוא ממשיך בציטוט דברי בר אילן, ולאחר מכן, הוא מביא כסימוכין לדברי בר אילן את מכתבו של הגר"ח"ע:

השתדלותו של הרב חיים עוזר גרודזינסקי, נשיא מועצת גדולי התורה, הועילה אמנם להביא את רוב חבריה לתמוך בהסכם, אולם לא הצליחה לגבור על התנגדותם של שני אישים חשובים בתוך המועצה: הרבי מגור והרב יוסף דושינסקי רבה של העדה החרדית בירושלים.

לפי דברי ר' יעקב רוזנהיים במכתבו מיום "בסיון תרצ"ט אל הרב בר אילן, התנגדות זו היא שגרמה לדחיית אישורו של ההסכם. לדבריו, "העניינים ב"מועצת גדולי התורה" אינם נחתכים על פי הכרעה פשוטה ברוב דעות וכי אי אפשר היה להתעלם מדעתם של אותם רבנים חשובים"¹.

תאור מדויק יותר של ההתרחשויות במועצת גדולי התורה, ויחד עם זאת קביעת כללים-לנבי צורת החלטותיה, יש במכתבו של נשיא מועצת גדולי התורה רח"ע גרודזינסקי מדי סיון תרצ"ט, שבעקבותיו נכתב כנראה מכתבו של רוזנהיים לרב ברלין ב"סיון"².

"ב"ה וילנא, יום ב' הגבלה תרצ"ט...ע"ד ההסכם שנעשה אשתקד בפריז בין ב"כ האגודה והמזרחי שבאתי בחליפת מכתבים עם חברי מועצת גדולי התורה... בכלל כמדומה שהרוב הסכימו ע"ז אולם באשר לא התייעצנו יחד ולא שמענו את נמוקי המעוט שלא הסכימו - בודאי אין לזה תוקף של רוב ע"פ ד"ת. נוסף לזה בין חברי המעוט נמצאים גדולי תורה ויראה מצוינים כמו האדמו"ר מגור וחגרי"ץ דושינסקי (לא השיב כלל) ועוד גדולים יחידים וגם כמה גדולים לא השיבו כלל אולי מפני שמהם לא היו בביתם אז, וע"כ לא יכולתי להשיב החלטת מעצת גדולי התורה בזה..."

שני כללים יסודיים למדנו הגר"ח"ע גרודזינסקי, גם במועצת גדולי התורה חל הכלל של "נשאו ונתנו" וללא התייעצות ושמיעת נימוקי כל הצדדים, אין תוקף של החלטת מועצת גדולי התורה כגוף להחלטות יחידה.

ב. כשיש במעוט גדולי תורה ויראה מצוינים חס לא מתבטלים כנגד הרוב. קביעה זו מנוגדת, לדעת המוליטיקאים.

קבע שני כללים יסודיים שאין להם אחיזה במציאות.

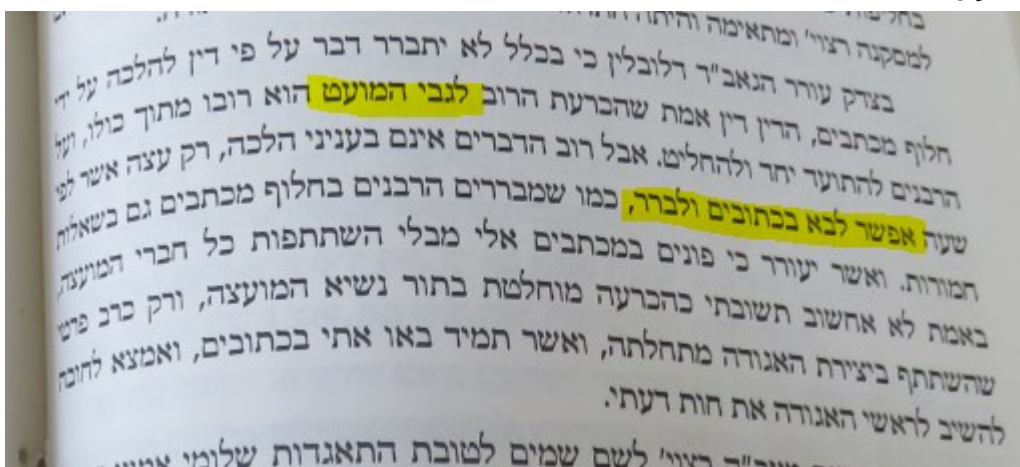
1. רבי חיים עוזר לא אמר מעולם, שאין להחלטה כזו תוקף חוקי, אלא אך ורק שאין להחלטה כזו תוקף של רוב, כלפי המיעוט! דהיינו, למשל, ב'הסכם פריז' הנ"ל, היה לאחר שרוב חברי מועצת גדולי התורה הסכימו בחיוב על רעיון ההסכם, והאדמו"ר מגור והרב דושינסקי, לא הסכימו עם זה, לפיכך, אי אפשר לחייב את האדמו"ר מגור ואת הרב דושינסקי לבטל את דעתם לדעת הרוב, בגלל שלא ישבו ביחד! לפיכך גם לא רצה לפסוק הגר"ח"ע נגדם.
 2. אדרבה, אילו היו יושבים יחד, אז גם לאדמו"ר מגור ולרב דושינסקי, לא היתה 'כביכול' ברירה, אלא להתבטל לדעת הרוב.
 3. החידוש הנוסף הוא, שהגר"ח"ע קובע שאילו לא יהיו מתנגדים, וכל החברים יחליטו אותה החלטה, אז חוסר 'הנשאו ונתנו' לא ישפיע כלל על החלטת מועצת גדולי התורה והיא תהיה חוקית לכל דבר וענין!!!
- זאת אומרת, הפוך בדיוק ממסקנתו של וינמן!!!

ובדיוק כמו שאמר הרב רזזנהיים בקטע הבא, שוינמן כותב בלגלוג שהחלטת הגר"ע היא מנוגדת לדעת הפוליטיקאים!

קביעה זו מנוגדת, לדעת הפוליטיקאים.
כשנשאל רזזנהיים על ידי הרב ברודט: "ואם יהיו חלוקי דעות בין חרבי מגור והרב גרודזינסקי?" השיב רזזנהיים: "הרוב יכריע".⁴
- תשובה זו מנוגדת להכרעת רח"ע בענין ספציפי, שהוא והאדמו"ר נחלקו לגבי כפי שפורט לעיל.

ההיפך הא הנכון! הרב רזזנהיים ענה במקרה ויהיו חילוקי דעות בישיבת מועצת, כאשר יהיה 'נשאו ונתנו', אז יכריע הרוב!

כל אחד מבין זאת לבד מתוך מכתבו של הגר"ע, אך למי שיש עדיין ספק, הנה מכתב נוסף של הגר"ע להרב רזזנהיים, באותו נושא עצמו, ושם הוא אפילו מביא את טענת הגר"מ שפירא, על טענת הנשאו ונתנו, וכותב בפירוש שהיא אינה החלטה חוקית אך ורק כלפי המיעוט!

הוא אפילו מוסיף, שמכיון והדברים אינם עניינים הלכתיים ברובם, אז מספיק לבוא בכתובים ולברר הדברים, ובסופו ממשיך שבכל זאת הוא שולח את דעתו הפרטית...

עד כאן אליבא דאמת.

כעת נעצור לרגע, ונחשוב מדוע מוביל וינמן למסקנא זו? מה כל כך חשוב לו 2 המסקנות אליהם מנסה להביא את הקורא?

לפני שנענה על שאלה זו, נשאל שאלה אחרת. וינמן, לאורך כל הספר, אמון על חוקיות וכללים. לפיכך נשאלת השאלה, כצד לפתע יכול וינמן, גם לשיטתו, ובפרט לשיטתו, להביא את דעתו של הגר"ע כדיעה המחליטה לגבי חוקיות החלטות מועצת גדולי התורה? הרי וינמן בפרק א', טרח להביא את התקנון המחייב של מועצת גדולי התורה שהתקבלה בכנסייה הגדולה, ושם לא נמצא סעיף כזה שצריך להיות נשאו ונתנו וכו' ומשכך, כיצד יכולה 'חוקית' החלטתו של הגר"ע (כפי שוינמן מנסה להסיק ממנה) לחייב את חברי מועצת גדולי התורה?

התשובה, לאורך כל הדרך, וינמן הוא המחליט, מתי הגר"ע גדול ויש לשמוע אך ורק בקולו, ומתי אפשר להפריך אותו ולהקשות עליו. (לשם המחשה בסוף פרק ו', כאשר מובא ציטוט בשם הגר"ע שהגר"א וסרמן טען בפניו כי אסור להתגרות באומות, ענה לו הגר"ע כי עם ישראל הוא גם אומה ואסור להתגרות גם בה, מצא לנכון הגאון הגדול הר"צ וינמן להקשות על הגר"ע מאור החיים על התורה...).

כעת נבין מדוע וינמן חותר דווקא להחלטות אלו, כפי שהוא רוצה להבין.

וינמן ידע את האמת, שראשי אגודת ישראל במשך כל השנים, אף פעם לא פעלו לבד, ותמיד פעלו על פי הוראות חברי מועצת גדולי התורה. וינמן נחשף לחומר מדהים, שאת חלקו בלבד העלה על הספר, כיצד לא התיאשו ראשי אגודת ישראל שוב ושוב לעשות למען עם ישראל, והכל תוך שמיעת ואפילו 'רדיפת שמיעת' דעת גדולי הדור.

מכיון והמסקנות היו צריכות להיות אחרת, הוא מצא מציאה. "אכן, גדולי הדור אולי אמרו, אך זו לא היתה הוראה חוקית". כך למשל בענין הבחירות, ברור מעל לכל ספק שאגודת ישראל הצביעה בכל מערכות הבחירות אך ורק בהוראת גדולי הדור. לפיכך, העלה וינמן את מסקנתו, שרק החלטה חוקית - מחייבת, ולפיכך למרות שכל גדולי הדור אמרו להצביע, אין על אגודת ישראל כ'גוף' לשמוע בקולם, כי גדולי התורה לא עשו זאת בצורה חוקית. כך גם לגבי ההחלטה להיכנס בקואליציה הממשלתית.

לצורך כך ערך ספר שלם, להוכיח שבשנים שלפני קום המדינה, מועצת גדולי התורה לא התכנסה... וזאת לא בשביל להוכיח שלא שאלו את כל גדולי הדור כיצד לנהוג, אלא בשביל להוכיח, שגם כאשר גדולי הדור החליטו והכריעו, החלטתם אינה חוקית ואינה מחייבת. (וכאשר ל"ע שקטה המלחמה, וגדולי ישראל ישבו יחד, ונשאו ונתנו, והחליטו החלטה מחייבת להיכנס לממשלה הראשונה, ערך וינמן המצאה חדשה 'פרק תגובות בעולם התורה לכניסה לממשלה בתש"ט'. בפרק ההוא הוא מוכיח לפתע, כי גם החלטה חוקית של המועצת, אינה מספיקה... עוד חזון למועד).

נמשיך בציטוט דבריו.

בהקשר זה מן הראוי לציין הוראה נוספת של הגר"ח"ע ביחס להחלטות מועצת גדולי התורה, הדיון בהן ודרך קבלתן.

"לדעתי אין זו הוראה המסורה ליחיד ולא תהא שאלת ציבור כללי הנוגע לענייני צבור פחות מדיני ממונות שצריכים ב"ד של שלשה וענין כזה ראוי למסור לב"ד גדול "מועצת גדולי התורה" שיחקרו וידרשו היטב היטב, ע"פ ברור דעת היראים מאנשי המקום וכו".⁶

למדנו מדבריו:

א. שגם בענייני צבור צריך התייעצות בגדר ב"ד שיסודו "נשאו ונתנו" ביחד ואין מקום להתייעצות עם יחידים, יהיו גדולים ככל שיהיו.⁷

שאלה ראשונה:

קראו שוב את קטע מכתבו של הגר"ח"ע, ותאמרו לי היכן מופיע שם שצריך שיהיה **נשאו ונתנו ביחד**? כפי שכבר הבאנו ברור מכתבו השני של הגר"ח"ע הוא כותב בפירוש שהרבה דברים מענייני ציבור **אינם** עניינים הלכתיים, וניתן לבררם במכתבים ושאלות וכו'. אך העוול הגדול יותר, זה שוב, לחתוך ולשלוף כאילו מדברי הגר"ח"ע דברים, בעוד שהקורא את דברי הגר"ח"ע בשלמותם, רואה שאין כל מקום לדבריו, ואדרבה, הדברים משליכים על הפרקים האחרים של הספר דלא כשיטתו.

נסביר מעט על מה מדובר במכתבו של הגר"ח"ע.

בפרנקפורט היתה מחלוקת שנים רבות כיצד להתייחס לקהילות הלא אורטודוקסיות. הרש"ר הירש הקים קהילה נפרדת וכו'. לימים השתנו הזמנים, ואנשי הקהילה ביקשו מהגר"ח"ע כי יכריע בדבר קשה זה.

הגרר"ע מאריך להסביר ג' יסודות:

1. דברים קשים ועמוקים כאלו, קשה להכריע מריחוק המקום.
2. אין זה דבר שקשור להלכות שדינים כתוב בשו"ע אלא לפי הבנת חכמי הזמן.
3. באופן אישי, בענותותו, הוא כותב שדבר קשה אי אפשר לתת לו לבד להכריע, כי הוא יחיד לבדו, ודבר כזה דורש כמה גדולים שיכריעו בזה.

מכאן מגיע הפשטעטל של וינמאן ש'הנה, רח"ע כותב שצריך "בגדר בית-דין", ובי"ד הרי יסודו ב"נשאו ונתנו", ואם לא אין מקום להתייעצות עם יחידים יהיו גדולים ככל שיהיו..."

נביא בהרחבה את הקטעים של הגרר"ע ותראו שהדברים אינם כתובים שם כך כלל.

כלל. ובאמת יסוד פתרון שאלה העקרית הזאת לפי דעתי איננה ככל הוראות או"ה וגם שאלות עגונות היותר חמורות אשר שרשם פתוח בש"ס ופוסקים ועל המשיב לשים עין עיונו בביאור שיטת הראשונים והאחרונים ולחכריע על פי כללי החוראה וימצא פתרון השאלה חסבוכה. לא כן פתרון שאלה זו. יסודתה ביחוד בהכרח גמורה ובהשקפה בחירה. לדעת איוז דרך ישרה לגדור גדר ולעמוד בפרץ לחוק הדת. אין ספק בעיני שלא נחלקו הרבנים הצדיקים מוחרש"ר הירש ומוהרי"ד באמבערגער זצ"ל בחוראות ודיגים. רק השקפותיהם היו שונות

ובהמשך

וספק בזה חנוגע ליסוד התורה והמצות שאינה נפתרת על פי מקורים מהתלמודים רק על פי חגיון ישר ונסיון רק על חבית דין שבאותו מקום להעמיק חקר בזה. להשים קו ומשקולת לשיעור ההתקרבות וההתבדלות. כי לא כל חמדינות ולא כל המקומות והזמנים שוים בזה. רק על הבי"ד המקומים למצוא חכרעתם לעשות סיג לדברי תורה. ובחכרעת המשקל ושיעור ההתקרבות וההתבדלות נחלקו בזה הרבנים הצדיקים מוחרש"ר הירש ומוהרי"ד באמבערגער זצ"ל ואם לא נודקו לזה גדולי הדר מהתקופה הקודמת היוכל צעיר באלפי ישראל כמוני להגיד דבר ברחוק מקום. נוסף לזה לדעתי אין זו הוראה המסורה ליחיד. ולא תהא שאלת ציבור כללי חנוגע לעניני ציבור פחות מד"מ שצריכים בי"ד של שלשה. וענין כזה ראוי למסור לבי"ד גדול מועצת גדולי התורה שיחקרו וידרשו היטב היטב, על פי בירור דעת היראים מאנשי המקום. מה שראוי לחקן תקנות לגדור גדר לעמוד בפרץ לחוק את דת קדשנו על פי אופנים הנאותים לאותו מקום.

כפי שעניכם תחזינה, אין כאן שום הוראה על נשאו ונתנו.

וכמובן השקר הגדול, כאילו שהגרר"ע מדבר על הוראות ביחס להחלטות מועצה"ת, כפי שכותב וינמן, בעוד שמדובר בכתב לקהילת פרנקפורט בשבט תרע"ג, בעוד לראשונה, לפי וינמן פרק א', רק בסיון תרע"ג נתכוננו התקנות למושג "מועצת חכמי התורה". למרות זאת לא נמנע וינמן לכתוב:

בהקשר זה מן הראוי לציין הוראה נוספת של הגרר"ע ביחס להחלטות מועצת גדולי התורה, הדיון בהן ודרך קבלתן.

לפני שנמשיך נסכם. אין שום הוראה מהגרר"ע שמותר למועצת לפסוק רק בנשאו ונתנו יחד. יש ממנו רק הוראה, שרק כשיושבים יחד, זה מחייב גם את המיעוט.

ואם מסלפים את דברי הגר"ע אפשר להמשיך ולסלף את דברי הגר"ר גרוזובסקי.

הוראה ברוח דומה, שיש צורך בכנוס המחליטים למקום אחד, יש בדברי הגר"ר גרוזובסקי יו"ר מועצת גדולי התורה בארה"ב. בדונו על החלטות בעניני הכלל⁸ :
 "יכמו שכתב הרשב"א בתשובתו ח"ה סי' רל"ח שצריך שיחא הדין חושד את עצמו שמא אש קטאתו להשי"ת בו ותהיה גורמת להעלם הדרך הטוב ונכון מעליו ע"כ...יבשלנה וימתקנה בסוד הזקנים והישרים בלבותם..." (ההדגשה שלי צ.ו.).
 והוא מוסיף: "וכל המגיד דעתו בזה לשם שמים, הרי זו דעת תורה וצריך לילך בזה אחר רוב המורים שהם ראויים להוראה בדור הזה ע"פ גדולתם בתורה ויראה ובחכמה ואלוקים ניצב בעדת קל". ובהמשך יש משום באור לדברים אלו. בהתייחסו לנטורי קרתא: "אין לדונם כבעלי מחלוקות. כיון שהם סומכים על רבותיהם הראויים לחלוק על חבריהם וכשי"כ על קטנים מהם, וכל שלא נמנו הכל במושב בי"ד אחד, מותר לכ"א להורות כדעתו. (מהר"ט ח"א סי' חו"מ כ"ה וכו' ע"י סימן ט"ז)".
 בצורה דומה הוא מתבטא⁹ :
 "פסק הלכה בזה בכל עניני האגודה צריך להיות ע"פ מושב חכמי התורה וכו', וכ"א מגדולי התורה והוראה צריך להגיד דעתו ואם יש מחלוקת ביניהם הולכים אחר הרוב".
 כלומר, הגר"ר מלמדנו יסודות אלו:
 א. יש לברר הדברים בצורה של "יבשלה וימתקנה בסוד הזקנים וכו'" - ובחמש "להמנות במושב בי"ד אחד".
 ב. יש מקום להכרעה בנדון ע"פ רוב המורים אך רק אם נשמר כלל אי - של נשאו ונתנו. כאן הוא קובע שעניני צבור נחתכים בבי"ד עם כל הלכותיו, בדיוק כפי שקבע רח"ע גרודזינסקי לעיל. בענין זה גם אין מחלוקת בין מתנגדים לחסידים. האדמו"ר מסדיגורא קבע - ע"פ הדין יש להתחשב עם אסיפת רבנים (ההדגשה שלי) ולא לשאול הרבנים באופן בודד¹⁰.

המעין בדבריו, אף רק אלו המצוטטים, יראה כי המסקנות על ה'יסודות' שמלמדנו הגר"ר אינם קיימים בדבריו.

1. הוא לא כתב שרק אם יושבים במקום אחד זוהי הוראה חוקית. כל מה שהביא את להמנות במושב בי"ד אחד, זה רק בשביל שלא יבזו את הקנאים על כך שאינם מבטלים דעתם לדעת הרוב, כי יש לקנאים תירוץ שלא ישבו יחד עם כולם, ולכן מותר להם להחליט אחרת. זוהי הוכחה ברורה, כפי שכתבנו כל הזמן, שכל הנכתב לענין לשבת ביחד זה רק בשביל להציל את האוסרים, ואת דעת המיעוט, שאינם 'חייבים' להתבטל לרוב כי לא ישבו ביחד, אבל ח"ו מלומר שאין החלטת הרוב חוקית, ואינה מחייבת את חברי אגו".
2. על כל מה שכתב באות ב', כנ"ל, שאין לכך שום מקור מדבריו.

הנה דברי הגר"ר מעט יותר באריכות, וכדאי בכלל לעיין בדבריו באריכות.

וגם ההסכמה והאישור על התייסדות ובנין המדינה אינם כשלעצמם משום גלוי דעת לחיוב או לשלילה. הנח אין אתנו יודע עד מה מדרכי הנהגתה של השגחת ה' עלינו, ומה גם בעת ההסתר פנים דעיקבתא דמשיחא, אבל הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו לעשות למעשה כפי אשר תורנו תורתנו הקדושה, לדמות מילתא למילתא על פי הדרך שנמסרה לנו מחז"ל, מרבתינו הראשונים ותאחרונים, בלי שום נגיעה עצמית ורצון קדום לא להקל **וגם לא להחמיר**, וכמו שכתב הרשב"א בתשובתו שם ח"ה סימן רל"ח, שצריך „שיחא הדיין חושד את עצמו שמא אש קנאתו לחשי"ת תבער בו ותחית גורסת להעלם הדרך הטוב והנכון מעליו, על כן וכו' יבשלנה וימתיקנה בסוד הזקנים והישרים בלבותם". וכגון בנידון דידן, אם **השוחד והנגיעה** של קנאתו ושנאתו להמינים תכריע את דעתו לומר, שבדרך מלחמה נצליח יותר לחיזוק התורה, בשעה **שהישרים בלבותם** יכריעו שתדרך הקרובה יותר להצלחה הוא להחניף לרשעים. וכל המניד דעתו בזה לשם שמים, הרי זו דעת תורה וצריך לילך בזה **אחר רוב חמורים**, שהנם ראויים להוראה בדור הזה, על פי גדולתם בתורה ביראה ובחכמה ואלוקים נצב בעדת אל.

אף מילה אינה מזכרת על נשאו ונתנו וישבו ביחד.

רק בהמשך כשמליץ זכות על הקנאים.

אבל לגבי ההתנהגות עם הנטורי-קרתא, נראה שאסור לבזותם ולהשפילם או להתקוטט עמם, וכל שכן לשנאותם, מהרבה טעמים:

חדא, מפני שהם בני ישראל מאמינים בעיקרי התורה, ועוד יותר שביניהם הרבה תלמידי חכמים, שהננו חייבים בכבודם. ואין לדונם כבעלי מחלוקת, שמותר לספר עליהם לשון-הרע, כיון **שהם** סומכים על רבותיהם הראויים לחלוק על חבריהם. וכל שכן על קטנים מהם. וכל שלא נמנו הכל במושב בית-דין אחד, **מותר** לכל אחד להורות כדעתו (ועיין מהרי"ט ח"א סימן פח ובחו"מ סימן כה וכנה"ג סימן טז), ובשני בתי דינים ל"ש לא תתגודדו. ואדרבה, הם בדמותם מילתא למילתא אומרים שבית-הדין של האגודה חולקים על רבותיהם מדור העבר, אבל גם זה אינו נכון, כי דימויי מילתא למילתא נמי הוראה היא. ואף על פי שיש מוכרים שמעשיהם

גם המראה מקום השני בדברי הרב גרוזובסקי, שמצטטו כביכול שמדגיש את ענין המושב גדולי תורה, שימו לב כיצד הוא מדלג כמה מילים:

בצורה דומה הוא מתבטא⁹:
 "פסק הלכה בזה בכל עניני האגודה צריך להיות ע"פ מושב חכמי התורה וכו', וכ"א מגדולי התורה והוראה צריך להגיד דעתו ואם יש מחלוקת ביניהם הולכים אחר הרוב".

מדוע הוא כותב וכו'?

כי עיון במקור, יוכיח כי הגר"ר כלל לא מדבר על עניני 'מושב', אלא כותב שזה צריך להיות מושב חכמי התורה ולא מושב עסקנים:

הנה המקור, ועל הדרך, מילים חריפות שכותב גם על מי שקנאי שלא כהוגן:

וכל המכריע בזה מפני חנופה למזרחי או לקנאים או מיראתו מהם הרי זה שופך דמים.

פסק הלכה בזה, כמו בכל עניני האגודה, צריך להיות על פי מושב חכמי תורה ולא על פי ועד הנבחר מבעלי בתים ורבנים, כי אפילו הנביאים שהיו מתנבאים מפי הקדוש-ברוך-הוא אילו היתה סנהדרין זוהי הימנו לא היו רשאים להתנבאות, כדאיתא בילקוט ישעיה א'. וכל אחד מגדולי התורה והיראה צריך להגיד דעתו לשם שמים, ואם יש מחלוקת ביניהם הולכים אחר הרוב, ואין לחשוד חלילה בשום אחד במינות או בחסרון אהבה לישראל או לארץ ישראל, כי גם בענינים היותר רמים מצינו מחלוקת, כמו שכתב

הסילוף בולט ביותר.